

ODBITKA Z „SYLWANA“ ORGANU POLSKIEGO TOW.
LEŚNEGO. ROCZNIK XLIX. ZESZYT 3 — 1931.

EXTRAIT DU „SYLWAN“ PUBLICATION DE LA SOCIÉTÉ
FORESTIÈRE DE POLOGNE.

DR. ADAM WODZICZKO

Profesor Uniwersytetu Poznańskiego

St. Maximilian Rouppert

Zasługi naukowe Profesora Józefa Paczoskiego

Professor Joseph Paczosi als Begründer und Förderer
der Pflanzensoziologie

(W 40-lecie pionierskiej pracy na polu socjologii roślin).

LWÓW

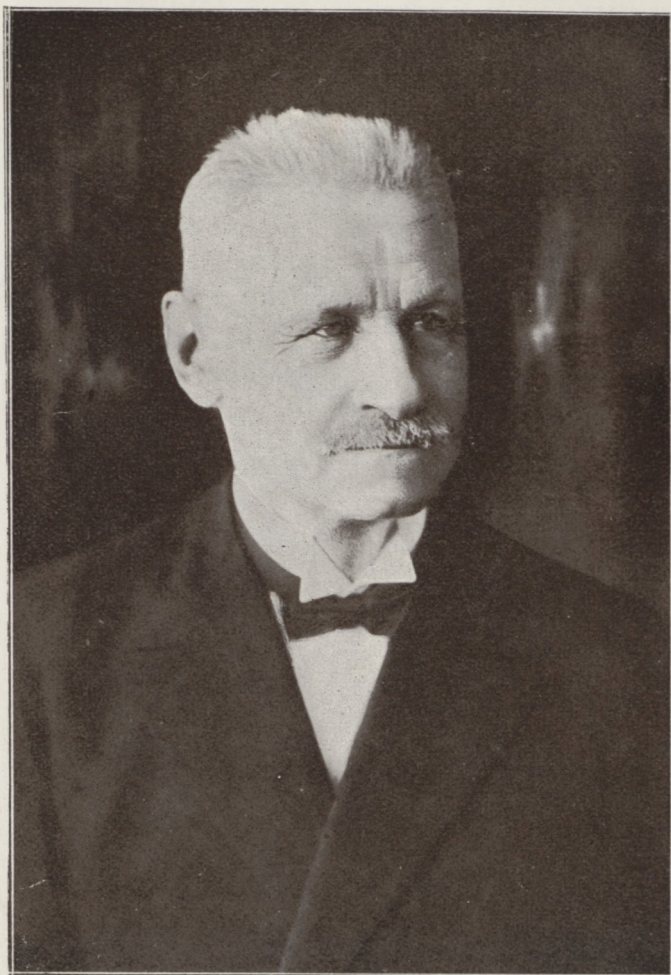
NAKŁADEM POLSKIEGO TOWARZYSTWA LEŚNEGO

TŁOČONO W PIERWSZEJ ZWIĄZKOWEJ DRUKARNI W LWOWIE, LINDEGO 4, Tel. 25-23

1931

St. Maximilian Rauppost

Józef Paczoski

314838

Dr. Maximilian Roupporst

DR. ADAM WODZICZKO
Prof. Uniw. Poznańskiego.

Zasługi naukowe Profesora Józefa Paczoskiego.

*Professor Joseph Paczowski als Begründer und Förderer
der Pflanzensoziologie.*

(W 40-lecie pionierskiej pracy na polu socjologii roślin).

Zasługi wybitnych pracowników naukowych ocenia zazwyczaj dopiero potomność. Okazją do zajęcia się twórczością naukową jednego z najwybitniejszych botaników współczesnych, profesora Józefa Paczoskiego, jest w danym wypadku 40-ta rocznica opublikowania pracy naukowej, w której pierwszy określił przedmiot, zadania i cel nowej nauki, którą parę lat później nazwał fitosocjologją, a która dziś rozwija się wspaniale w całym świecie kulturalnym, gdzie tylko pracują nad zagadnieniami przyrodniczymi.

Prof. Paczowski urodził się 26 listopada 1864 r. w Białogrodce na Wołyniu, ukończył kurs teoretyczny szkoły rolniczej w Humaniu, botanikę studjował pod kierownictwem prof. Schmalhause na w Uniwersytecie Kijowskim w latach 1888—1894. W latach 1894—1895 był pomocnikiem kustosa w ogrodzie botanicznym w Petersburgu, 1895—1897 asystentem botaniki w Wyższej Szkole Rolniczej w Dublanach, 1897—1920 kierownikiem Muzeum Przyrodniczego Ziemstwa w Chersoniu, 1918—1922 profesorem Politechniki w Chersoniu, 1922—1923 kierownikiem rezerwatu stepowego Askania-Nova w gub. Tauryckiej. W r. 1923 powrócił w wyniku opieki do Polski i był do r. 1928 kierownikiem Rezerwatu w Białowieży, od r. 1925 jest profesorem systematyki i geografii roślin Uniwersytetu Poznańskiego.

Owoce już 44-letniej nieustrudzonej działalności naukowej prof. Paczoskiego jest z górą 200 rozpraw i dzieł naukowych, które zjednały mu sławę jednego z najtęższych fizjografów-florystów Europy i budowniczego nowej doniosłej gałęzi wiedzy ludzkiej — fitosocjologii.

Prace Paczoskiego obejmują następujące dziedziny wiedzy:

I. Florystyka, systematyka i geografia roślin,

II. Biologia ogólna, ekologia roślin,

III. Socjologia roślin,

IV. Rolnictwo (entomologia stosowana), nadto częściowo również filozofia (teoria i metodologia nauk), ochrona przyrody, myśliwstwo, geografia, itd.

I. Jako fizjograf-florysta obejmował badaniami tak obszerne tereny, jak żaden z Polaków i niewielu obcych. Badał florę Europy od Bałtyku i Adrjatyku po Wołgę, a w szczególności południowy-wschód Europy. Ustawicznie obcuje z żywą przyrodą odbywając podróże i wycieczki naukowe, a w szczególności:

w r. 1882—1886 — po Humańszczyźnie,

„ „ 1888 — po stepach chersońskich i Krymie,

„ „ 1889 — po stepach dońskich, Kaukazie oraz Krymie,

„ „ 1890 — po stepach Kałmuckich,

„ „ 1891 — po gub. połtawskiej,

„ „ 1892—1894 — po Polesiu i Mohilewszczyźnie,

„ „ 1895—1896 — po Tatrach, wsch. Małopolsce, Bukowinie

i Komitacie Marmaroskim,

w r. 1897 — po Podolu, Bessarabji, Lubelszczyźnie i Wołyniu,

„ „ 1898—1923 — po stepach poł. zach. Rosji i Krymie,

„ „ 1923—1927 — po puszczy Białowieskiej,

„ „ 1927—1930 — po Wielkopolsce i Pomorzu,

„ „ 1929 — po Jugosławji,

„ „ 1930—1931 — po Bułgarji.

Prócz tego w różnym czasie badał Łomżyńskie i Siedleckie, gubernię Saratowską, Czernichowską i Ekaterynosławską.

Liczne rozprawy naukowe będące rezultatem tych podróży i dowodzące ogromu pracy włożonej w badanie przyrody, zapewniły Paczoskiemu pierwsze miejsce wśród florystów i geografów roślin i sławę najlepszego znawcy połudn.-wschodu Europy, godnego kontynuatora świetnych tradycji Bessera i Andrzejowskiego, gdy 100 lat temu nauka nasza stała na poziomie zach. europejskiej i daleko wyprzedzała rosyjską.

Kapitałne prace Paczoskiego z tej dziedziny, to krytyczne opracowanie flory dwu obszarów, Polesia i Chersońszczyzny, do dziś dnia jedyne i podstawowe w tym zakresie.

„Flora Polesia“, Petersburg, 1897—1900, (po ros. 3 części) i jedna część po polsku: „O formacjach roślinnych i pochodzeniu flory poleskiej“ (Pam. Fizj., Warszawa, 1900), o której prof. W. Szafer w rozprawie: „Zarys rozwoju geografji roślin w Polsce

w ostatnim 50-leciu“ (Kosmos, Tom Jubileuszowy 1928), pisze w sposób następujący: „W r. 1900 wyszła z druku jedna z najcenniejszych rozpraw regionalnych, w której J. Paczoski dał nietylko jasny i dokładny opis zbiorowisk roślinnych Polesia, ale także poruszył w sposób oryginalny zagadnienie genezy flory tego obszaru i rzucił nowe myśli co do socjalnej struktury zbiorowisk. Praca ta, która do dnia dzisiejszego jest najlepszą monografią geograficzną roślinną Polesia w naszej literaturze, wpłynęła w znacznym stopniu na dalszy rozwój badań geograficzno-roślinnych w Polsce“ (str. 76), i nieco dalej: „Pierwszą, wybitną pracą, w której idee historycznego rozwoju szaty roślinnej znalazły u nas szerokie uwzględnienie, była rozprawa J. Paczoskiego (1900) o florze poleskiej, o której już wyżej powiedziałem, że była zacznem, z którego wypłynęła inicjatywa do dalszych badań tego rodzaju. Tutaj po raz pierwszy skryształizowały się problemy historyczno-geograficzne w odniesieniu do flory naszych wschodnich krain. W 10 lat później opublikowane przez tegoż autora (1910) w języku rosyjskim dzieło syntetyczne, o tych samych problemach, lecz rozszerzonych znacznie terytorjalnie i pogłębionych myślowo, nie miało u nas w Polsce tak wielkiego wpływu, na jaki w pełni zasługiwało, głównie dlatego, że język rosyjski nie był przeważnie znany tym naszym najwybitniejszym geografom roślin z tego czasu, którzy grupowali się około obydwu polskich uniwersytetów w Krakowie i we Lwowie“.

Dzieło to „Główne rysy rozwoju flory poł. zach. Rosji“, Chersoń 1910, (po ros.) nagrodzone zostało przez Petersburską Akademię Nauk premją im. Achmatowa.

O „Florze Polesia“ pisze B. Pawłowski w artykule: „Rozwój florystyki i systematyki roślin w Polsce w latach 1872 do 1925“ (Kosmos, Tom Jubil. 1928). „Na czoło wszakże wszystkich naszych badaczy wschodnich ziem polskich wysunął się Józef Paczoski, świetny florysta i niezmiernie płodny pisarz, autor szeregu cennych wykazów florystycznych i krytycznych rozbiórów, przedewszystkiem zaś znakomitej, obszernej, niestety napisanej po rosyjsku „Flory Polesia“ 1897 do 1900“.

Prace Paczoskiego „Flora Chersońszczyzny“, Odessa 1914 (po ros.) T. I (str. LXXX, 584), (T. II i III, ponad 2000 stron rękopisu, pozostały niestety w manuskrypcie w Rosji) i z tejże serii chersońskiej: „Opis roślinności gub. chersońskiej“ T. I. 1915, T. II. 1917, T. III. Chersoń 1926, (po ros.) nagrodzony, przez Moskiewskie Tow. Przyrodnicze nagrodą im. Fischera von Waldheima, zjednały Paczoskiemu imię „najlepszego znawcy

flory stepów ukraińskich“ (Postrigan, Trudy silskogospodarskiej botaniki. Vol. I, Charków 1927, str. 95) i sprawiły, że Chersońszczyzna należy do najlepiej zbadanych ziem dawnej Rosji. „De toutes les régions de la Russie, comme le constatent les savants russes, c'est le gouvernement de Kherson qui est le mieux étudié a le mérite en revient à J. Paczoski“, (B. Hryniewiecki: Précis de l'histoire de la Botanique en Pologne, Warszawa 1931, str. 21).

W pracach florystycznych opisał Paczoski cały szereg nowych gatunków i odmian, z których wyliczam przykładowo (bez dążenia do kompletności): *Cytisus Skrobiszewskii*, *Cerastium Schmalhauseni*, *Ranunculus Zapalowiczii*, *Genista scythica*, *Lagoseris caspica*, *Lychnis astrachanica*, *Suporbia tanaitica*, *Asperula taurica*, *Silene tyraica*, *Centaurea hypanica*, *Stipa penicillifera*, *Stipa Braunerii*, *Kceteria robusta*, *Juncus tyraicus*, *Agropyrum pseudocaesium*, i t. d.

Uznanie dla Paczoskiego wyrażało się m. i. nazywaniem jego imieniem gatunków roślin, jak n. p.: *Carex Paczoskiana* (Zap.), *Gagea Paczoskii* (Zap.), *Allium Paczoskianum* (Tusson), *Corydalis Paczoskii* (Busch.), *Centaurea Paczoskii* (Schmalh.), *Penicillium Paczoskii* (Zal.), i t. d. Jego imieniem nazwano nowy rodzaj owadów „*Paczoskia*“ (*Aphidae*) i szereg gatunków owadów.

II. Z licznych koncepcyj i poglądów Paczoskiego w dziedzinie ogólnej biologii, oprócz wielu drobniejszych, należy przede wszystkim podnieść jego teorię pantopizmu. Paczoski przypuszcza, że nowe gatunki, rasy i wogóle jednostki genetyczne mogą powstawać naraz na ogromnych obszarach, na całej lub znacznej przestrzeni zasięgu gatunku macierzystego, a nie monotopicznie t. j. w jednym miejscu, skąd rozchodzą się drogą migracji, czy też politopicznie t. j. w kilku miejscach. W koncepcji tej powstawanie gatunków okazuje się nieodłączne od powstawania zasięgów, przy czym gatunki eurytopiczne (o zasięgach obszernych) przechodzą w stenotopiczne (o zasięgach drobnych), co prowadzi do coraz większej różnorodności świata roślinnego. Trudno dziś ocenić znaczenie i rolę tej teorii w historii nauki, w okresie nieustalonych jeszcze poglądów na kwestję powstawania gatunków, ale jest to zupełnie oryginalna koncepcja ogólna o zasadniczej doniosłości, do której doszli samodzielnie w ostatnim czasie poważni badacze, jak botanik szwedzki Turesson (1922) i znakomity botanik fiński Cajander (Einige Reflexionen über die Entstehung der Arten, 1922). Ta oryginalna koncepcja doprowadziła Paczoskiego do utworzenia pojęcia fitogenji, jako nauki o życiu jednostek genetycznych, elementom której to nauki poświęcił ostatnio książkę: „Wstęp do fitogenji“, Poznań 1929.

III. Paczoski jest właściwym twórcą i jednym z głównych budowniczych nowej nauki — fitosocjologii, co stanowi jego najważniejszy tytuł do jednej z najchlubniejszych kart w dziejach nauki wogóle.

Początki każdej nauki, gdy przyjdzie czas na nią, kiełkują zazwyczaj niezależnie od siebie w umysłach szeregu badaczy. Wystarczy przypomnieć ponowne odkrycie w r. 1900 praw dziedziczności (Mendel) równocześnie i niezależnie od siebie przez 3 uczonych Corrensa, Tschermaka i de Vries'a. W zakresie nowej nauki, jaką jest fitosocjologia, niektóre pomysły powstawały w umysłach szeregu badaczy od Humboldta począwszy, a rola poszczególnych twórców do ostatnich czasów nie była wyjaśniona i ustalona¹⁾. Jeszcze w r. 1924 pisał T. Wiśniewski w rozprawie: „Metody i zadania współczesnej socjologii roślin“ (Przyr. i Techn. 1924), powtarzając opinię uczonych zachodnio-europejskich: „Fitosocjologia jest nauką nową. Ujrzała ona świat właściwie dopiero w r. 1917, gdy została opublikowana notatka M. R. Harpera „The new science of plant sociology“. Dopiero po wojnie uczeni rosyjscy upomnieli się o przynależne im zasługi i miejsce w historii rozwoju socjologii, przy czym jednak pierwszeństwo w tej dziedzinie oddają całkowicie J. Paczoskiemu (W. W. Alechin, „Wann und wo ist die Phytosociologie entstanden“. Botaniska Notiser, Lund 1924). Również sam twórca fitosocjologii przypomniał jej początki, zawarte w pracach drukowanych po rosyjsku i po polsku na lat 30 przed rozprawą Harpera. (J. Paczoski, „Kartka z historii fitosocjologii“, Przyr. i Techn. 1924, „Einige historische Angaben aus dem Gebiet der Phytosociologie“, Botaniska Notiser, 1925 Lund). I dziś upływa właśnie 40 lat od chwili, gdy J. Paczoski rzucił w świat podstawowe idee fitosocjologii jako nowej nauki, w pracy p. t. „Stadja rozwoju flory“ (Stadji rozwitja flory) (Więstnik Jest. nr. 8. Pieterburg 1891). W pracy tej pisze Paczoski dosłownie: „Florologia, jak ją rozumiem, jest nauką o genezie, życiu, rozwoju i rozmieszczeniu roślinnych asocjacji (formacji)“ (str. 6), i nieco dalej: „A więc florologia przedstawia coś analogicznego do socjologii“. Choć nazwę „fitosocjologia“ stworzył dopiero parę lat później (1896), to jednak te określenia wyczerpują całą istotną treść nowej nauki w takim stopniu, że i dzisiaj, po latach 40-tu, nic do nich

¹⁾ W. Sławiński: „Prof. Józef Paczoski i fitosocjologia“ Przegląd Leśniczy, Poznań 1926.

A. Wodziezko: „Twórca socjologii roślin profesorem Uniwersytetu Poznańskiego“ Kurjer Poznański. Nr. 60, 1925.

dodać nie można. Na zakończenie tej pionierskiej pracy pisał Paczoski: „Dużo jeszcze czasu upłynie, dużo trzeba będzie zużyć pracy, zanim florologja stanie się nauką w ścisłym tego słowa znaczeniu. Wypowiadając swoje myśli miałem na celu, przez postawienie nowego zagadnienia, przyczynić się choć w części do wytworzenia więcej owocnych metod badania życia asocjacji roślinnych. Nie mam pretensji, że jest to coś zakończonego, wiele rzeczy wypowiedzianych jest tu w zbyt grubej postaci, wiele nawet może być błędnych, ale gdyby nawet główne myśli były błędne, to w każdym razie mogą one wskazać, że droga do prawdy leży gdzie indziej, a to pobudzi do szukania nowych dróg. W każdym razie jestem głęboko przekonany, że po starych drogach wydeptanych przez geobotaników iść dalej nie należy, ponieważ one nie prowadzą do pożądanego celu. Metoda geobotaniki jest jednostronna, ergo sama przez się bezpłodna“ (str. 10).

W następnej pracy: „Życie gromadne roślin“ (Wszechświat, Nr. 26, 27, 28), Warszawa 1896, J. Paczoski po raz pierwszy użył terminu fitosocjologja na określenie nowej nauki (którą przedtem proponował nazywać florologją) i co jest interesującym, że o stworzeniu tej nazwy sam później nie pamiętał i przypisywał zainicjowanie jej prof. W. Sukaczewowi w r. 1915. W r. 1930 Krakowski Oddział Polskiego Tow. Botanicznego przedrukował artykuł z Wszechświata z 1896 r. i wręczył go w hołdzie prof. Paczoskiemu wraz z godnością członka honorowego (jedyne z żyjących), pisząc w przedmowie: „Pragnąc utrwalić w historii socjologii roślin nazwisko Józefa Paczoskiego, jako właściwego twórcy tej gałęzi nauk botanicznych, postanowił Krakowski Oddział Polskiego Tow. Botanicznego wydać ponownie w języku polskim oraz w tłumaczeniu angielskim niniejszą rozprawę“. (Biblj. Botaniczna, T. II, Kraków 1930). W pracy tej Paczoski stanowczo sprzeciwia się włączaniu fitosocjologii do geografii roślin, jak to dziś jeszcze niekiedy się spotyka (n. p. Warming-Gräbner: „Lehrbuch der ökologischen Pflanzengeographie“): „Fitosocjologja, jak ja ją pojmuję, powinna być nauką o pochodzeniu, życiu, rozwoju i rozmieszczeniu formacji roślinnych. Zasadniczo różni się ona od tych gałęzi wiedzy botanicznej (systematyki i geografii roślin), które mają do czynienia z gatunkami. W każdym wypadku, fitosocjologii czyli nauki o życiu stowaryszeń roślinnych (formacji), do geografii botanicznej stanowczo zaliczyć nie można. Ta ostatnia nauka bada tylko pewien objaw życia, mianowicie rozmieszczenie roślin na powierzchni kuli ziemskiej“ (str. 23).

W dalszej poprzednio wspomnianej pracy: „O formacjach roślinnych i pochodzeniu flory poleskiej“ (1900 r.), daje Paczoski oprócz jasnego sformułowania istoty asocjacji roślinnej, już klasyfikację zespołów roślinnych na podstawie ich uspołecznienia: „Formacja roślinna nie jest tylko prostym skupieniem roślin, ale jest to społeczeństwo roślin, posiadające swe odrębne życie i podlegające jak wszystko w przyrodzie, prawom rozwoju“ (str. 3—4), i dalej: „Jeżeli formacje roślinne są jednostkami fitosocjalnymi, muszą być one ugrupowane na zasadzie społecznej ich doskonałości, społecznego ich pokrewieństwa, a nie jakiejś tam procentowej zawartości wody w glebie“ (str. 46). Cytaty te były wskazane, aby udokumentować zasługi historyczne Paczoskiego w tworzeniu fitosocjologii, które zresztą uczeni rosyjscy wypełni uznają, a za nimi również już przodujący w tej dziedzinie badacze zachodniej Europy. Historycznie użycie nazwy „fitosocjologja“ przedstawia się więc następująco: 1896 Paczoski, 1898 P. Kryłow, 1915 W. Sukaczew, 1917 M. R. Harper, 1919 w krajach zachodniej Europy i Skandynawji.

Paczoski był dalej zapewne jednym z pierwszych w świecie, gdy w r. 1918 rozpoczął wykłady fitosocjologii na Wydziale rolniczym Politechniki w Chersoniu i tam też wydał pierwszy podręcznik fitosocjologii— J. K. Paczoski: „Osnowy fitosocjologii“, Chersoń 1921, (str. 346). Następny, drugi z rzędu podręcznik fitosocjologii, ukazał się dopiero w r. 1928 (L. Braun-Blanquet: Pflanzensoziologie, Berlin 1928).

Paczoski jest nie tylko inicjatorem socjologii roślin jako odrębnej nauki, ale też jej głównym budowniczym. Nie tylko dał jej nazwę, określił wyczerpująco jej przedmiot i wyodrębnił z innych dyscyplin botanicznych, ale w ciągu 40-letniej twórczej działalności naukowej niestrudzenie rozwijał i gruntował zasadnicze problemy tej nowej nauki, która powstała i rozwijała się na zachodzie niezależnie od niego przynajmniej ćwierć wieku później.

Jaki jest udział Paczoskiego w tworzeniu podstaw fitosocjologii można się przekonać biorąc do ręki pracę prof. W. Alechina: „Was ist eine Pflanzengesellschaft“, Berlin 1926, gdzie żaden z badaczy nie jest tak często cytowany i gdzie przy każdym niemal podstawowym zagadnieniu spotykamy się z imieniem Paczoskiego (str. 9, 24, 27, 28, 29, 32, 33, 38 i t. d.).

Paczoski pierwszy ściślej określił pojęcie asocjacji, co do czego istnieją jednak różnice między jego poglądem a powstałymi

na zachodzie pojęciami. Na tej podstawie powstały też odrębne szkoły fitosocjologii, przyczem Paczoski stoi na czele szkoły ekologiczno-biologicznej, nazywanej również rosyjską, i przeciwstawia się szkołom zachodnim „poświęconym więcej zagadnieniom metodyki badań, niż analizie i zrozumieniu istoty asocjacji“. „Die Vorstellung von der Pflanzengesellschaft als einer Gesamtheit von Pflanzen, die bestrebt ist in möglichst hohem Grade die Naturkräfte des Standorts auszunützen, wurde zuerst von J. K. Paczoski entwickelt“ pisze prof. W. Sukaczew, przodujący w tej dziedzinie uczonej rosyjski. („Über einige Grundbegriffe in der Phytosoziologie“. Berichte d. Deutschen Botan. Gesell. 1929. B. XLVII, Heft 5, p. 309).

Paczoski stworzył dalej nowy oryginalny (różny od Raunkiaera) podział roślinnych typów biologicznych ze względu na wartość danych roślin dla asocjacji, co zależy przedewszystkiem od trwałości ich części i sposobu rozmnażania.

Ważne są dalej badania Paczoskiego nad strukturą asocjacji, w szczególności roślinności stepowej, w której wyróżnił dwie kategorie składników: stałe komponenty i występujące w latach wilgotnych składniki, wypełniające całkowicie wolne przestrzenie, które w latach suchszych pozostają niewyżyskane jako zapasy wilgoci. Tu należą również cenne badania Paczoskiego nad systemami korzeniowymi roślin i znaczeniem ich dla życia zbiorowego.

Bardzo doniosłe są badania Paczoskiego nad wpływem zwierząt na asocjację. Stwierdził znaczenie wypasania bydłem dla utrzymania charakteru stepu, który uważano przedtem za dziewiczny, a prace jego dotyczące tego zagadnienia znany botanik H. Gams uważa za najlepsze, jakie wogóle istnieją o wpływie zwierząt na szatę roślinną (Nachrichtenblatt zur Naturdenkmalpflege, r. 1928).

Paczoski pierwszy podał podział asocjacji roślinnych na grupy według ich społecznej doskonałości i przedstawił stadja ich rozwoju. Już w pracy z r. 1891 wykazał, że rozwój szaty roślinnej odbywa się przez stadjum I pustyniowe, II trawiaste, (stepy, łąki, prerje), III leśne, przyczem asocjacje leśne przedstawiają najwyższy, najpotężniejszy i najbardziej skomplikowany typ zrzeszeń roślinnych. Tenże podział wprowadził później W. Schimper (1905), a w r. 1912 szwajcarscy uczeni Brockmann-Jerosch i Rübél (Lignosa-prata-deserta). Pojęcie gleby, jako wytworu asocjacji roślinnej i projekt oparcia klasyfikacji gleb na tej podstawie, jak również wprowadzenie pojęcia fitoklimatu, jako wytworu zespołów roślinnych (w odróżnieniu od zależnego od

rzeźby powierzchni mikroklimatu), to dalsze przykłady oryginalnych głębokich koncepcyj Paczoskiego, które wkraczają już w pokrewne dziedziny nauk.

Bardzo płodną w następstwach okazała się idea Paczoskiego w prowadzeniu metody biometrycznej do badania drzewostanów. Biometryczne badanie drzewostanów i przedstawianie wyników w postaci krzywych pozwoliło głęboko wniknąć w dynamikę życia drzewostanów leśnych, co okazało się równie cennem dla nauki teoretycznej, jak i dla praktycznego leśnictwa. Metoda ta zyskała sobie pełne uznanie naszych przodujących leśników, jak prof. S. Sokołowski („Hodowla lasu“, Lwów 1930, str. 53—57 i str. 144) i prof. Jedliński („Kształtowanie się struktury drzewostanu pod wpływem wieku i siedliska“, Warszawa 1929, str. 37, 38 i 55). Owoce 5-cio letnich badań nad lasami Białowieży, z których wypłynęła powyższa koncepcja, zawarł Paczoski w monumentalnym dziele p. t.: „Lasy Białowieży“, (Poznań 1930. Wyd. Państw. Rady Ochr. Przyr. Nr. 1), które spotkało się w prasie krajowej i zagranicznej z niezwykle pochlebny przyjęciem: „Zauważyć należy, że materiał ten, zebrany przez świetnego fitosocjologa o sławie światowej, jakim jest prof. Paczoski — daje czytelnikowi niezmiernie ciekawy obraz puszczy pod względem fitosocjologicznym i jest nieprzebrany skarbem, jedynym w swoim rodzaju w literaturze naszej“. Las Polski r. 1930, (str. 735).

Dalszą zasługą Paczoskiego jest wykrycie, że odkryte przezeń w zespołach roślinnych prawa kształtowania się populacji znajdują zastosowanie do społeczeństw zwierzęcych i ludzkich i obejmują wogóle zjawiska życia „(Dwie socjologie“, Lwów, Sylwan 1930 i Przegl. Socjologiczny T. I. Poznań, 1930—1931). Prace te zyskały uznanie polskich socjologów (p. prof. Znamierowski, Ruch Praw. Ekon. i Socjol. z r. 1931), tak, że na zebraniu organizacyjnym Pozn. Oddz. Polskiego Tow. Socjologicznego w Poznaniu 1931 r. jednomyślnie zostaje wybrany prezesem, a po rezygnacji pozostaje wiceprezesem Towarzystwa i drukuje swe prace w Przeglądzie Socjologicznym w Poznaniu (T. I. 1930/31). W referacie wygłoszonym w Polskim Tow. Socjolog. w Poznaniu w r. 1931 na temat: „Regulowanie przyrostu w skupieniach i grupach społecznych“, (w druku w Przegl. Socjol.) wykazuje, że regulowanie to wyraża się dwoma typami krzywych, a w szczególności w społeczeństwach ludzkich, zwierzęcych (owady społeczne) i roślinnych cała populacja wyraża się dwuszczytową krzywą (regulacyjną), co jest wyrazem zróżnicowania populacji na dwie odrębne kategorie — juwenilną i wyrosniętą, w skupieniach zaś różnorodnych, jakimi są

biocenozy, nie mające cech prawdziwego społeczeństwa, i gdzie stosunki populacyjne regulują się nie czynnikami wewnętrznymi, lecz zewnętrznymi (antagonistycznie), w postaci krzywej falistej sinusoidalnej. Na przykładzie tym uwidacznia się, jak ogromny obszar zjawisk obejmuje idee Paczoskiego, dla których potrafił znaleźć wspólny wyraz matematyczny.

Ta czterdziestoletnia owocna praca Paczoskiego nad zasadniczymi zagadnieniami fitosocjologii znalazła naprzód pełne uznanie botaników rosyjskich, gdzie uczeni tej miary jak G. Morozow i W. Sukaczew, a dalej Kozo-Polański, W. Alechin i in. przyznają bezsprzecznie pierwszeństwo Paczoskiemu w inicjowaniu i rozwijaniu tych idei, które sami podejmowali częściowo niezależnie od niego, częściowo zaś pod jego wpływem. W Polsce cieszy się powszechnym uznaniem botaników i leśników. „Zasługi zatem prof. Paczoskiego, jako człowieka nauki, badacza i pedagoga są tak wielkie, że nie wolno żadnemu leśnikowi, zajmującemu się wiedzą lub nauką leśną o nich zapomnieć. Powinniśmy się chlubić, że posiadamy w kraju tak wybitnego twórcę nowej wiedzy, której zastosowanie w gospodarstwie leśnym stworzy podwaliny do prawdziwie przyrodniczej gospodarki leśnej“. (St. Woszczyński i Łuczkiwicz: „Kilka wyjaśnień na uwagi p. prof. Paczoskiego“, *Przegl. Leśniczy* 1925, str. 225). Książka Paczoskiego: „Szkice fitosocjologiczne“, (Warszawa 1925) została zaliczona przez Komisję Bibliograficzną przy Lidze Narodów do 20-tu najlepszych utworów piśmiennictwa polskiego za rok 1925.

IV. Nie można pominąć zasług Paczoskiego na polu rolnictwa. Wzbogacił nasze wiadomości z zakresu biologii chwastów (był kierownikiem stacji doświadczalnej badania chwastów ziemi chersońskiej), publikował liczne prace z zakresu entomologii stosowanej i pisał popularne propagandowe broszurki o zwalczaniu szkodników, które rozrzucone były w dziesiątkach tysięcy egzemplarzy i należą do klasycznych dziełek literatury popularyzacyjnej rosyjskiej. Przez prace nad biologią szkodników doszedł do celowych metod ich zwalczania, a to przez wyzyskanie właściwości ekologicznych roślin i stosowanie higieny pola uprawnego. Wystarczy nadmienić, że za jego inicjatywą i wpływem około połowa gubernji chersońskiej rozpoczęła przed wojną uprawiać orkę pozbiorową. W uznaniu zasług na tem polu powołany został na członka Komitetu Uczonych przy ministerstwie rolnictwa w Petersburgu (Biura botaniki stosowanej) i wybrany członkiem honorowym Ces. Poł. Ros. Tow. Rolniczego, największego z rosyjskich towarzystw rolniczych.

Na osobną wzmiankę zasługują prace naukowe i organizacyjne Paczoskiego na polu ochrony przyrody. Był kierownikiem dwóch największych rezerwatów europejskich, a mianowicie słynnego na cały świat rezerwatu stepowego i zooparku w Askania-Nova w gub. Tauryckiej i największego rezerwatu leśnego na niżu Europy w Puszczy Białowieskiej. Na stanowisku komisarza Askania-Nova z ramienia rządu Ks. Lwowa, przeprowadzał swe klasyczne badania nad wpływem wypasania bydłem na roślinność stepu.

W ciągu dwudziestokilkoletniej pracy w ziemstwie Chersońskim stworzył w Chersoniu wielkie muzeum krajowe, zawierające poważne zbiory florystyczne i faunistyczne. Głównym jego pomocnikiem w zorganizowaniu tej poważnej placówki regionalnej był T. Barej, Polak, który przedtem długie lata zbierał w Azji kolekcje ornitologiczne dla Muzeum Branickich w Warszawie.

Paczoski zbadał pozatem około 2000 zawartości żołądków ptaków i na tej podstawie wykazał, że prawie wszystkie ptaki są w gospodarstwie ludzkim pożyteczne i wymagają ochrony, a kilka gatunków uważanych z punktu widzenia gospodarczego za szkodliwe, oddaje też pewne usługi (np. sroki przez zjadanie gąsienic włośchatych jak *Ocneria dispar* i t. p.), lub należy do gatunków niezwykle rzadkich. Praca na polu kierownika rezerwatu w Białowieży zyskała mu pełne uznanie Państwowej Rady Ochrony Przyrody w uchwale z dnia 10 stycznia 1929 r.; „Państwowa Rada Ochrony Przyrody wyraża prof. Paczoskiemu uznanie i podziękowanie za nader owocną pracę na stanowisku kierownika Parku Narodowego w Białowieży i podkreśla, że doskonały stan ochrony przyrody, który stwierdziła w Parku Narodowym w Białowieży Międzynar. Wycieczka Geogr. Roślin w lecie 1928 r., jest w przeważającej części dziełem prof. Paczoskiego“.

Nie sposób wreszcie pominąć prac filozoficznych Paczoskiego, gdyż stanowią one właściwy punkt wyjścia dla jego koncepcji fitosocjologii z przed lat 40-tu. W r. 1891 ogłosił po rosyjsku pracę p. t.: „Metody klasyfikowania nauk“, (Kijów 1891), w której opublikował swój oryginalny pomysł klasyfikacji nauk, będący połączeniem zasady obiektywnej klasyfikacji Comte'a i subiektywnej Spencera. Praca ta stanowi punkt wyjścia dla jego dalszych koncepcyj, a w szczególności z niej wynikało wyróżnienie socjologii jako odrębnej nauki. Ostatnio przedstawił Paczoski jedynie racjonalny współczesny podział dyscyplin botanicznych na trzy odrębne kategorie według przedmiotu badań. Są to 1. fitologia, zajmująca się badaniem osobnika, 2. fitogenja, badająca gatunek i wogóle jednostki genetyczne i 3. fitosocjolo-

gja, badająca asocjację roślinną, a więc będąca właściwie nauką ponad-biologiczną.

Z zakresu badań czysto geograficznych należy wspomnieć o opisanu przez Paczoskiego bardzo osobliwych czasowych jezior w bezwodnym stepie, zwanych z tatarską „podami“. Opisał je wszechstronnie jako zjawisko geograficzne, związane z nadzwyczaj słabym zróżnicowaniem powierzchni stepu i wykazał, że w nich wytwarza się ruda manganowo-żelazista, będąca odpowiednikiem orsztynu.

Zapalony myśliwy, poświęcił zagadnieniom myśliwskim kilkanaście artykułów w rozmaitych czasopismach łowieckich rosyjskich.

Patrząc dziś na już 44-letnią działalność naukową Paczoskiego, ogarnia nas zdumienie na widok ogromu twórczej pracy dokonanej przez jednego człowieka. Na wynik ten złożyły się w pierwszym rzędzie niepospolite warunki wewnętrzne Paczoskiego, jak niezwykła spostrzegawczość, niezawodna pamięć, niezmiordowana pracowitość, zamiłowanie tworzące z nauki istotny cel życia i filozoficzny twórczy umysł, wiążący przebogate obserwacje i wieloletnie doświadczenia w głębokie syntezы, śmiałe oryginalne koncepcje i płodne hipotezy. Do tego dodać należy niepospolite zdrowie i żelazny organizm, dzięki czemu dziś w 67 roku życia zachował pełnię sił fizycznych i umysłowych i stoi w wspaniałym rozkwicie swych sił twórczych, przygotowując syntezę swej 40-letniej pracy na polu fitosocjologii.

Że tak wyjątkowo płodna działalność nie zyskała Paczoskiemu od razu tego uznania, na jakie w pełni zasługiwał, złożyło się kilka przyczyn, a przede wszystkim to, że pracował przez dziesiątki lat izolowany geograficznie, pisał tylko po polsku i po rosyjsku, i zajęty ustawicznym zdobywaniem nowych prawd, nigdy nie zabiegał o rozgłos dla swoich prac i koncepcyj.

Starania Wydziału przyrodniczego Uniwersytetu Odeskiego w celu nadania mu tytułu doktora honoris causa, przerwane zostały przez wojnę i przewrót bolszewicki.

Uniwersytet Poznański spełniając obowiązek wobec zasługi nadał mu w dniu 25 czerwca 1926 r. tytuł „doktora filozofji honoris causa“, pisząc w dyplomie: „*Quod phytosociologiae novae ac recentis disciplinae botanicae perennia fundamenta iecit, quod de explorandis plantis, quae in Polonia ad orientem vergente nec non in Europa inter meridiem et solis ortum spectante gignuntur, egregie meruit, quod in arte herbaria ipsa aequae atque applicata iam quidem lustrum octavum indefessus clausit*“.

Obecnie w 40-tą rocznicę zainicjowania przez Paczoskiego socjologii roślin, której to nauki przez całe lat 40 był niestrudzonym budowniczym i w zakresie której przygotowuje obecnie dzieło, będące syntezą jego dotychczasowej pracy, botanicy polscy składają mu życzenia, by w najdłuższe lata pracował dalej twórczo dla dobra nauki, dla chwały imienia polskiego!

Spis ważniejszych prac naukowych Profesora Józefa Paczoskiego.

Prace z dziedziny botaniki:

1. Oczerk flory okrestnostiej g. Umani, Kijewskiej gub. Kijew 1887.
2. Materiały dla flory Zaslawskiego i Kowielskiego ujezdow Wołyńskiej gub. zap. Kijew Ob. Jest. T. IX. 1888), str. 1—18.
3. Spis roślin zebranych w 1887 r. w powiecie Hrubieszowskim gub. Lubelskiej, (Pam. Fizjogr. T. VIII. Warszawa 1888).
4. O faunie i florie okrestnostiej g. Władymira-Wołyńskiego. Kijew 1888, str. 1—82.
5. O rastitielnosti g. Nikołajewa, (Zapiski, Kijew Obszcz. Jest. X. 1889).
6. Otczot ob ekskursii w Chersonsku guberniju, (Zapiski, Kijew Obszcz. Jest. X. 1889).
7. Opisanije nowych ili małoizwiestnych rastienij Chersonskoj gub., (Zapiski, Kijew, Ob. Jest. T. X. 1889).
8. Jergieni, kak granica jewropiejской i aziatskiej rastitielnosti, (Wiest. Jestiestwoznanja 1890).
9. Endemiczeskija rastienija w stepiach juga-Rossii, (Wiest. Jest. N. 5 1890).
10. K. florie Kryma, (Zap. Now. Obszcz. Jest. Oodessa 1889).
11. Materiały dla flory stepiej jugo-wostocznej czasti Chersonskoj gub., (Zap. Kijew. Obszcz. Jest. T. XI. 1890).
12. Charakteristika flory stepiej jugo-zapadnoj czasti Donskiej obłasti, Zap. Kijew. Obszcz. Jest. T. XI. 1890).
13. Materiały dla flory stepiej jugo-zapadnoj czasti Donskiej obłasti, (Otcz. i trudy Odessk. Otd. J. Obszcz. Sadow. za 1890 g. Odessa 1891), str. 1—84.
14. Rezultaty izsledowanij w siewiero-zapadnoj czasti Połtawskiej gubernii, (Zap. Kijew. Obszcz. Jest. T. XIII. 2. 1892).
15. Stadii razwitija flory, (Wiest. Jest. N. 8, 1891).
16. Przyczynek do flory Wołynia. Spis roślin zebranych w r. 1890 w pow. Dubieńskim, (Pam. Fizjogr. T. XI. Warszawa).
17. Obzor nowych rabot po botanikie, (Wiest. Jest. 1892).
18. Obzor nowych rabit po botanikie, (Wiest. Jest. 1892).
19. Obzor nowych rabot po botanikie, (Wiest. Jest. 1893).
20. Bibliograficzeskij otdiel. Botanika, (Wiest. Jest. 1891).
21. Kritiko-bibliograficzeskija zamietki po botanikie, (Wiest. Jest. 1891).
22. Florograficzeskija i iitogeograficzeskija izsledowanija Kałmyskich stepiej, Kijew 1892, (Zapiski Kijewsk. Obszcz. Jest.).
23. Otczot ob ekskursii w Astrachanskuju gub., (Zap. Kijew. Obszcz. Jest. T. XII. 1, 1892).
24. Oczerk flory okrestnostiej g. Pierejasławla Połtawskiej gub., (Zap. Kijew. Obszcz. Jest. T. XIII. 1893), str. 1—79.

25. Przyczynki do znajomości flory krajowej. I. O czterech roślinach nowych dla flory Królestwa. II. Spis roślin zebranych w r. 1893 w gubernjach łomżyńskiej i siedleckiej. III. Rośliny zebrane w okolicach miasteczka Derażni w pow. łatyckowskim, gub. Podolskiej, (Pam. Fizj. T. XIII. Warszawa 1895), str. 3—33.
26. O nowych i rzadszych roślinach dla flory litewskiej, (Spraw. Kom. Fizj. Ak. Um. w Krakowie, T. XXXI. Kraków 1896).
27. Dodatek do spisu roślin zebranych w pow. dubieńskim gub. Wołyńskiej, (Pam. Fizj. T. XIV. Warszawa 1896).
28. Przyczynek do historii badań flory krajowej, (Pam. Fizj. T. XIV. Warszawa 1896).
29. Życie gromadne roślin, (Wszecławiat, Warszawa 1896).
30. Flora Polesija i przylegających miastowości Cz. I, II, III, (Trudy J. S. Pietierb. Obszcz. Jest. T. XXVII—XXX. 1897—1900). I. str. XVIII i 1—260; II. str. 1—113 i III. str. 1—103.
31. Szkic flory i spis roślin zebranych we Wschodniej Galicji, Bukowinie i komitacie Marmaroskim na Węgrzech, (Spraw. Kom. Fizj. Ak. Um., Kraków 1898).
32. Spis roślin zebranych na Podolu, w północnej Besarabji i koło Zdołbunowa na Wołyniu, (Spraw. Kom. Fizj. Ak. Um. w Krakowie. T. XXXIV., Kraków 1899).
33. O formacjach roślinnych i o pochodzeniu flory poleskiej, (Pam. Fizj. T. XVI. Warszawa 1900), str. 1—156.
34. Spisok rastienij, sobranych J. Z. Riabkowym w 1898 roku w Chersonskom ujezdzie (1902). Cherson. Sbornik chers. Ziemstwo Nr. 2, str. 274—305.
35. O niektórych nowych rastienijach w nizowjach Dniepra i Dniestra, (Trud. Bot. Sad. J. Jurjew. Uniw. T. III. 1902).
36. Zamietki o niektórych južno - russkich rastienijach, (Tr. Bot. Sada J. Jurjewsk. Uniw. T. III. 1902).
37. Oczerk rastitielnosti Dnieprowskago ujezda Tawriczeskoj gub., Zap. Nowor. Obszcz. Jest. Odessa 1904).
38. Piereczeń nowych i boleje riedkich rastienij, (Chersonskoj flory), (Trud. Bot. Sd. J. Jurjew. Uniw. T. V. 1905).
39. Botaniczeskaja ekskursja w Czygiryn Kijewskoj gub., (Trud. Bot. Sd. J. Jurj. Uniw. T. VI. 1905).
40. Jeszcze o nowych i boleje riedkich rastienijach Chersonskoj flory, (Trud. Bot. Sad. J. Jurjew. Uniw. T. VI. 1906).
41. Zamietka o *Genista scythica* Pacz. i blizkich k niej formach, (Trudy Bot. Sad. Im. Jurjewsk. Uniw. T. VII.), str. 75—77.
42. Po powedu statji G. Wiestberga: *Koelaria cristata* Pers., (Trud. Bot. Sad. J. Jurj. Uniw. T. VII. 1906).
43. Cwietnyja rasy rastienij, (Trudy Bot. Sad. J. Jurj. Uniw. T. VIII. 1907).
44. Materiały dla flory siewiernoej czasti Tawriczeskoj gub., (Zap. Noworos. Obszcz. Jest. T. XXXI. 1907).
45. Priczernomorskija stiepi, (Zap. Imp. Obszcz. Siel. Choz. Juz. Rossii. T. LXXVIII. 1908, N. 7, 8, 9).
46. Oczerk flory okrestnostiej stancii Motowiłowki, Kijewskoj gub., (1908).
47. Nowyja dannija o florie Chersonskoj gubernii, (Zap. Now. Ob. Jest. T. XXXIV. 1909).
48. Osnownyja czerty razwitija flory w jugo - zapadnoj Rossii, (Cherson 1910), str. I—XXXIV i 1—430.
49. Sowriemiennyja zadaczi izuczenija rastitielnago pokrowa. K woprosu o nieobchodzimosti uczrezdzenija stiepnaj botaniczeskoj stancii, (Zap. Imp. Obszcz. Sielsk. Choz. Juzn. Rossii. Odessa 1910).

50. Zamietki o niektórych Chersonskich rastienijach II., (Trud. Bot. Sad. Im. Jur. Uniw. T. XI. 1910), str. 116—121.
51. Zamietki o niektórych Chersonskich rastienijach II., (Trud. Bot. Sad. Im. Jur. Uniw. T. XII. 1911), str. 1—5.
52. O sorno - polewoj rastitielnosti Chersonskoj gub., (Trudy Biuro po priklad. Bot. za 1911 god).
53. Pławniwyje sołoncey w nizowjach Dniepra, (Trudy Bot. Sad. Imp. Jurj. Uniw. T. XIII. 1912), str. 1—7.
54. Dikij chersonskoj winograd (*Vitis silvestris* Gmel.), Zap. Imp. Obszcz. Sielsk. Choz. Juz. Ross. za 1912 god N. 3—4 i trud. Biur. po prik. Bot. za 1912), str. 205—260, (tamże niem. tłumaczenie: „Der wilde Wein aus Cherson“, p. 235—260).
55. Materiały dla flory Bessarabii, (Trudy Bessarab. Obszcz. Jest. T. III., Kiszyniow 1912).
56. Zamietki o florie Dnieprowskago ujezda Tawriczeskoj gub., (osob. odb. z zap. Noworos. Obszcz. Jest. T. XXXIX. Odessa 1912).
57. Zamietki o niektórych Chersonskich rastienijach, (Trud. Bot. Sad. Imp. now. Uniw. T. XIV. 1913).
58. Diko rastuszczyje złaki Chersonskoj gub. — Cherson 1913.
59. Botaniczeskaja ekskursja w Askanija - Nowa i na Siwasz. (Zap. Krym. Obszcz. Jest. i Uub. Prirody. T. II. Symferopol 1913).
60. Materiały dla izuczenija flory r. Trubieza. Spisok rastienij sobranych w Pierejasławskom ujezdzie, Połtawskoj gub. w 1912 g., (Jeżeg Muz. Połtawsk. Gum. Ziem. za 1913 g.).
61. Oczerk rastitielnosti Bessarabii. — Kiszyniow 1914.
62. K woprosu o borbie z sorno - polewoj rastitielnostju, (Zap. Imp. Obszcz. Siel. Choz. Juz. Rossii. Odessa 1914).
63. Owsing, (Izd. Jest. Ist. Muz. Chers. Gub. Ziem. Cherson 1914) (i i kilka późniejszych wydań).
64. Pławni nizowjew Dniepra. Szkolnyja Ekskursii i szkolnyj muzej 1914.
65. Chersonskaja flora cz. I. Wysszyja tajnobracznyja i gołosiemiannyja odnodolnyja, (Nowoross. Obszcz. Jest. 1914), str. I—LXXX i 1—548.
66. Opisanije rastitielnosti Chersonskoj gubernii I. Lesa 1915, str. I—LXIV i 1—202.
67. Otczot po izsledowanju sorno - polewoj rastitielnosti w Chersonskoj gub. w 1914 god., (Trudy Biur. po Prikł. Bot. T. VIII. 1915).
68. Biologiczeskaja osobiennost osota, (Trudy Biur. po Prikł. Bot. 1915).
69. Riezultaty Izsledowanja sorno - polewoj rastitielnosti na Adzamskoj s. ch. opytnoj stancii. Cherson 1916. (J. K. Paczoskij i H. J. Liebidew).
70. Opisanje rastitielnosti Chersonskoj gub. II. Stiepi. Cherson 1917, str. 1—366.
71. Morfologija rastienij. Cz. I. i II., str. 1—211. Cherson 1919 i 1920.
72. Osnowy fitosocjologii. — Cherson 1921, str. 1—346.
73. Celinnaja zapowiednaja stiep Askanija - Nowa. — Moskwa 1924.
74. Socjalnij princip w rastitielnom carstwie, (Żurn. Russk. Bot. Obszcz. T. X. Nr. 1—2. Leningrad 1925).
76. Nabludienija nad rastitielnym pokrowom stiepiej Askanija - Nowa. Izwiest. gosudarstw. stiep. zapowiedn. Askanija - Nowa. Wyp. II. Cherson 1923.
77. Botaniczeskaja ekskursja w Krym. Izw. gosud. step. Zapowied. Askanija - Nowa. Wyp. II. Cherson 1923.
78. Po pieskam Dnieprowskago ujezda cz. I. Iwz. gosp. step. Zapow. Askanija - Nowa wyp. I. Cherson 1922. Iwz. gosp. step. Zap. Askanija - Nowa. wyp. II. Cherson 1923.

79. Spisok rastienij obitajuszczich na territorii gosudarstwiennago zapowiednika Askanija - Nowa. Izwn. gos. step. Zapow. Askanija - Nowa wyp. II. Cherson 1923.

Prace z dziedziny zoologii i rolnictwa:

80. O faunie pieronczatokrytych nasiekomych (*Hymenoptera*) Kijewskoj i Wołyńskiej gub. (Zap. Kijewskiego Obszcz. Jest. T. X. 1. 1889).
81. Materiały dla fauny *Himeptera heteroptera* jugo zap. Rossii, (Zap. Kijew. Obszcz. Jest. T. X. 2).
82. Metod klassifikacii i jednistwo nauk. — Kijew 1891.
83. Tawriczeskij ziemskij entomologiczeskij kabinet, (Sbor. Cherson Ziem. N. 2. 1898).
84. Nastawlenja dla borby so stiewlehoj sowkoj. — Cherson 1898.
85. Otczot o diejatelnosti gubernskago entomologa i obzór wragow sielskago choziajstwa Chersonskoj gub. za 1887—98 g., (Sbor. Chers. Ziem. Nr. 10. 1898).
86. Zajaczij wopros na jugie Rossii, (Psowaja i Rozejnaja ochota 1899).
87. K woprosu o wrednych nasiekomych Chersonskoj gub., (Cbor. Chers. Ziem. Nr. 5. 1899).
88. Ohzor wragow sielskago choziajstwa Chersonskoj gub. za 1898—1899 g., (Sbor. Chers. Ziem. Nr. 12. 1899).
89. za 1900 (Sbor. Chers. Ziem. Nr. 11. 1900).
90. za 1901 „ „ „ „ Nr. 10. 1901).
91. za 1902 „ „ „ „ Nr. 9. 1902).
92. za 1903 „ „ „ „ Nr. 10. 1903).
93. za 1904 „ „ „ „ Nr. 10. 1904).
94. za 1905 „ „ „ „ Nr. 1905).
95. Ob ochranie ptic w Chersonskoj gub. 1900.
96. Olenka mochnataja i borba s niej. Cherson 1900, wyd. II., Cherson 1912.
97. Zaszczita fruktowych dierew ot poczkowago dołgonosika. Cherson 1900.
98. Miechaniczeskaja obrabotka poczwy, kak łuczszije sredstwo borby s wragami chlebnich złakow, (Zap. J. Ob. Sielsk. Choz. Już. Rossii. Nr. 9 i 11. 1909).
99. Chlebnij żuk ili kużka (*Anisoplia austriaca*). Cherson 1901, wyd. II., 1912.
100. Kak borot'sia s Gessenskoj muchoj, (Iwz. Jelisaw. Obszcz. Siel. Choz. Nr. 33. 1902).
101. Ob organizacii borby s wrieditielami winograda. Materiały k sjezdu winogradariej i winodielow. Odessa 1903).
102. Winogradnyja boleznj: milidij i piepielica, (Cherson, ottisk iz Sbor. Chers. Ziemstwa).
103. Gessenskaja mucha ili chlebnij komarik (*Cecidomyia destructor*). Cherson 1903 wyd. II., 1900; III. 1912.
104. Gessenskaja mucha ili chlebnij komarik (*Cecidomyia destructor*). Cherson 1903, wyd. II., 1900; III. 1912.
105. K woprosu o gieograficzesskom rasprostrianienii małago tuszkanczyka (*Alactegulus acontion* Pall.), (Jestiestwozn. i Georg. Nr. 5. 1904).
106. O jestiestwiennno - istoriczesskom muzeje Chers. gun. Ziemstwa, (Sbor. Chers. Ziem. Nr. 5. 1905).
107. Objasnitielnyj katalog Jest. Ist. Muz. Chers. gub. ziemstwa. Cherson 1906.
108. Piereloty utok, (Psowaja i Ruzejnaja ochota I. 1906).
109. K woprosu o borbie s myszami, (Zap. Im. Ob. Siel. Choz. Już. Ross. Nr. 11, 1900).
110. Ohzor wragow sielskago choziajstwa Chersonskoj gub. i otczot po jestiestwiennno-istoriczesskomu muzeju za 1905—1906 g. Cherson 1906.

111. Za 1906—1907. — Cherson 1907.
112. Za 1907—1908. — Cherson 1908.
113. Za 1908—1909. — Cherson 1909.
114. Za 1909—1910. — Cherson 1910.
115. Za 1910—1911. — Cherson 1911.
116. Za 1912—1913. — Cherson 1913.
117. Za 1914—1915. — Cherson 1915.
118. Mietody zaszczity rastienij ot wrednych nasiekomych (kriticzeskij oczerk), (Zap. Im. Ob. Sielsk. Choz. Już. Ross. Nr. 1, 2, 3, 4. 1908).
119. Materiały po woprosu o sielsko - choziajstwiennom znaczenii ptic. Cherson 1909.
120. Obrabotka poczwy, kak sredstwo borby s wrednymi polewymi nasiekomyimi. Cherson 1909. Wyd. II. Cherson 1911.
121. Sielskochozjastwiennnoje znaczenije piernatago carstwa, (Zap. Imp. Obszcz. Siel. Choz. Już. Ross. Nr. 3—4. 1909).
122. Nastawlenije k upotrjebieniu jadowitych sostowow dla zaszczity rastienij. Cherson 1910. Wyd. II. 1912.
123. O sielsko - chozjastwiennoj entomologii i fitopatologii, (Trud. obł. sjezd. predst. ziemstw. siel. choz. juga Ross.).
124. Kratkoje nastawlenje k upotrjebieniu „pafiżskoj zeleni“. Cherson 1911.
125. Kratkoje nastawlenje k upotrjebieniu, bordoskoj zidkosti. Cherson 1911.
126. Utki nizowjew Dniepra, (Pticewied. i pticewod. za 1911 g. wyp. II.).
127. Zamietka o gniezdowanii szyłochwosti, (*Dafila acuta* L). Pticew. i Pticewied.).
128. K onnitofaunie Chersonskoj gubernii, (Ornitoł. wiestnik. Nr. 3—4. 1911).
129. Chlebnij piliszczyk (*Sephus pygmaeus*). Cherson 1912.

Prace drukowane po powrocie do kraju:

130. O odnowieniu drzewostanów w Puszczy Białowieskiej. (Las Polski Nr. 11 i 12. Warszawa 1924), str. 20.
131. Einige historische Angaben aus dem Gebiet der Phytosoziologie, (Botaniska Notiser. Lund 1925), str. 320—324.
132. *Coronilla elegans* Panc. na południowej krawędzi wyżyny podolskiej, (Acta Soc. Bot. Pol. vol. II. Nr. 4. Warszawa 1925), str. 302—303.
133. Szata roślinna Polesia zahoryńskiego, (Ziemia Nr. 6, 7, 8. Warszawa 1925), str. 110—114.
134. Kartka z historii fitosocjologii, (Przyroda i Technika, zesz. IX. Lwów 1924), str. 530—539.
135. W sprawie doświadczalnictwa leśnego w Puszczy Białowieskiej, (Las Polski Nr. 2. Warszawa 1925), str. 53—66.
136. Z literatury fachowej: „W. N. Lubimienko: Kurs obszej botaniki“, (Przegl. leśniczy, marzec 1925. Poznań).
137. Fitosocjologia i leśnictwo, (Przegl. leśniczy, maj i czerwiec, Poznań 1925), str. 143—147 i 175—181.
138. Z literatury fachowej: W. Sukaczow: K istorii razwitia listwiennic, (Przegląd leśniczy, lipiec 1925).
139. Świerk w ostępach Białowieży, (Las Polski, Nr. 8. Warszawa 1925), str. 358—371 i 398—411.
140. Z powodu artykułu W. Niedziałkowskiego, (Las Polski, Nr. 8. Warszawa 1925), str. 390—392.
141. Wycieczka do Parku Narodowego w Białowieży. Warszawa 1925, str. 8.
142. *Cytisus Skrobiszewskii* n. sp. (Acta Soc. Bot. Pol. Vol. II. Nr. 1. Warszawa 1924), str. 64—65.

143. Nieco o korniku (*Ips typographus*), (Przegląd leśniczy, październik, Poznań 1924), str. 187—189.
144. Park Narodowy w Białowieży, (Przyrodnik, zesz. 8/9, Cieszyn 1924), str. 329—338.
145. Eksploatacja Puszczy Białowieskiej, (Przyrodnik, zesz. 10, Cieszyn 1924), str. 425—430.
146. Szata roślinna, (Przyrodnik, zesz. 4—5, Cieszyn 1925), str. 154—159, 198—204.
147. Przegląd literatury fachowej. W. Szafer, S. Kulczyński i B. Pawłowski: „Rośliny polskie“, (Przegląd leśniczy, grudzień, Poznań 1924).
148. Szkice fitosocjologiczne. Warszawa 1925, str. 131.
149. Strzał myśliwski śrutem, (Przegląd leśniczy. Nr. 1 i 2. Poznań 1926).
150. Sprostowanie w kwestji nazwy fitosocjologia, (Las Polski, Nr. 10. Warszawa 1925).
151. W obronie polskiej nauki, (Kurjer Poznański, Nr. 42 z 27 stycznia 1926).
152. Powstanie zasięgów roślinnych, (Las Polski. Nr. 11 i 12. Warszawa 1925).
153. Z literatury fachowej: G. F. Morozow: Uczenie o lesie, (Przegląd leśniczy, wrzesień, październik. Poznań 1925).
154. Fitosocjologia a biologia, (Przegląd leśniczy, kwiecień, maj. Poznań 1926), str. 191—195, 247—251.
155. Z literatury fachowej: Graebner fil. Paul Dr.: Beiträge zur Flora des Urwaldes von Białowies. „Beiträge zur Naturdenkmalpflege“. Bd. X. Heft 3, Berlin 1925, (Przegląd leśniczy Nr. 5. Poznań 1926), str. 289—291.
156. O domniemanym płodozmianie w lesie, (Przegląd leśniczy Nr. 7 i 8. Poznań 1926), str. 343—348 i 391—396.
157. Lekcii o sorno - polewoj rastitielnosti. Cherson 1922, str. 1—41.
158. O borbie s sorno - polewymi rastienijami. Cherson 1922.
159. Wycieczka botaniczna na Podole. Kosmos, R. XXXVIII. Lwów 1913, str. 1184—1220.
160. Z literatury fitosocjologicznej. Oceny prac Alechina i Brauna, (Przegląd leśniczy, sierpień, Poznań 1926).
161. La forêt comme être organique, (Congr. Int. de Sylvicult. Inst. Int. d'agricult. 1926).
162. Dąbrowy Białowieży, (Przegląd leśniczy, Poznań 1926, str. 517—529, 571—583, 1927, str. 11—12 i 55—69).
163. Po powodu statji prof. W. W. Alechina „Fitosocjologija i jeja poślednije uspiehi u nas i na Zapadzie“, (Żurn. Russk. Bot. Obszcz. T. II. Nr. 1—2. Leningrad, str. 219—221).
164. Los naszych placówek naukowych, (Kurjer Poznański z 20 stycznia 1927. Nr. 30).
165. Wilno—Lwów, Flora, (Przewodn. Kongr. II. Zjazd. Słow. Geogr. i Etogr. w Polsce. Kraków 1927, str. 179—184).
166. Z literatury fachowej, (Księga pam. XII. Zj. Lek. i Przyr. polskich 1925. Przegl. Leśniczy, Poznań 1927, str. 288—289).
167. W sprawie fitosocjologii, (Kosmos z I—IV, str. 184—187, Lwów 1927).
168. Znaczenie masywu białowieskiego dla fitogeografji, (Zj. Geogr. i Etogr. Słow. 1927, streszczenie odczytu).
169. Z literatury fachowej: Kulesza Witold: Klucz do oznaczania drzew i krzewów dzikich i hodawanych, (Przegl. Leśniczy, Poznań 1927, str. 173—4).
170. Plantgeographical excursion to the prim. forest of Białowieża, (Guide des excursions en Pologne, XVI. partie, Kraków 1928, str. 19).
171. Nabludienija nad celinnym pokrowom w Askanni - Nowa w 1923 goda, (Wisti Derz. Step. Zap. „Czapli“ 1924, T. III. Charkiw 1926, str. 17—49).

172. Opisanije rastitielnosti Chiersonskoj gubernii cz. III.: Pławni, pieski, sołonzaki, sornyje rastitienija. Cherson 1927, str. 228), str. 1—228.
173. Istota lasu, (Polska na I. międzynarodynar. Kongr. Leśnym w Rzymie. 1926. Warszawa 1928, str. 103—108).
174. Lipa w masywie białowieskim, (Przegl. Leśniczy, Poznań, luty 1928, str. 43—57).
175. Biologiczna struktura lasu. „Sylvan“ 1928. Nr. 3, str. 192—221 i Nr. 5, str. 401—438.
176. La végétation de la forêt de Białowieża. Varsovie 1928, p. 1—87 i mapa.
177. Rezerwat cisowy w Puszczy Tucholskiej. Ochrona Przyrody, 1928, str. 3—9.
178. Potrzeby botaniki. Nauka Polska X. 1929, str. 174—180.
179. Wstęp do fitogenji. Poznań 1929, str. 1—282.
180. Morozow: Die Lehre vom Wald. Referat w Przegl. Leśniczym, 1928, str. 463—464.
181. Zmiany szaty roślinnej. Kosmos, Serja B., zesz. II—III. Lwów 1930, str. 241—265.
182. Z podróży botanicznej po Bułgarii. Sylvan. Rocznik 49, zesz. I. Lwów 1931, str. 1—19.
183. Dwie socjologie. Przegl. Socjologiczny, Poznań 1930/31, str. 142—157.
184. Dwie socjologie. Sylvan z r. 1930, str. 11—134. (Opracowanie dla przyrodników i leśników).
185. Lasy Białowieży. Poznań 1930, str. 1—575.
186. Lasy Bośni. Sylvan 1929, str. 329—377.
187. Zastosowanie statystyki do badań typologicznych u Rosjan. Przegl. Leśniczy 1930, str. 1—8, 60—62, 123—124.
188. Życie gromadne roślin (wydanie ponowne z tłum. angielskim). Biblj. Botaniczna. T. II. 1930, str. 1—40.
189. Ranunculaceae. Flora Polska. T. III. Kraków 1927, str. 5—69.
190. Granice rozradzania się organizmów. (w druku, Kosmos B.).
191. Regulowanie przyrostu w skupieniach i grupach socjalnych (w druku, Przegl. Socjologiczny).

Nie wyszczególniono w spisie drobniejszych artykułów z Wszczęświata, kilkunastu artykułów myśliwskich drukowanych w czasopismach rosyjskich, szeregu artykułów publicystycznych i innych artykułów, co do których nie można było stwierdzić dokładnego tytułu, względnie miejsca i czasu druku.

ZUSAMMENFASSUNG.

Geboren 26 November 1864 in Białogródka (Wolhynien), studierte Paczoski Botanik unter Leitung des Prof. Schmalhausen in Kijew (1888—1894), arbeitete nachher als Hilfskustos im Botanischen Garten in Petersburg (1894—1895), war dann Assistent an der landwirtsch. Hochschule in Dublany bei Lwów (Lemberg) (1895—1897), Direktor des Landesmuseum in Cherson (1897—1920), Professor der agronom. Fakultät an der Polytechnischen Hochschule in Cherson (1918—1922) und Leiter des Steppenreservats „Ascania Nova“ im Taurischen Gouvernement (1922—1923). Nach Polen zurückgekehrt (1923), wurde er Leiter des Waldreservats im Białowieża'er. Urwalde, seit 1925 ist er Professor der Systematik u. Geographie der Pflanzen an der Math.-Naturwiss. Fakultät der Universität in Poznań.

Die wissenschaftlichen Arbeiten und Abhandlungen Paczoski's (zusammen über 200) betreffen:

I. Floristik, Systematik u. Geographie der Pflanzen,

II. Allgemeine Biologie, Pflanzenökologie,

III. Pflanzensoziologie,

IV. Angew. Entomologie u. teilweise andere Wissensgebiete (Geographie, Philosophie, Naturschutz u. a.).

I. Als Florist und Pflanzengeograph erforschte Paczoski so grosse Teritorien wie nur wenige Botaniker: von der Ostsee und der Adria bis zur Wolga. Zu seinen Hauptleistungen in dieser Hinsicht gehört die gründliche, kritische Bearbeitung der Flora zweier Gebiete: Polesje und Gouvern. Cherson. Dank diesen Arbeiten ist das Gouvern. Cherson die best erforschte Provinz im europäischen Russland. Dadurch erwarb sich Paczoski den Ruf des besten Kenners der Flora von Südost-Europa.

II. Philosophisch veranlagt ist unser Forscher Schöpfer von zahlreichen geistreichen Ideen und Hypothesen allgemein-biologischen Inhalts, von welchen vor allem die Theorie des Pantopismus nicht unerwähnt werden darf. Nach ihm entstehen neue Arten, Varietäten und überhaupt genetische Einheiten, weder monotopisch, noch polytopisch, sondern gleichzeitig auf grossen Teritorien, manchmal auf dem ganzen Gebiet der elterlichen Art.

Diese Konzeption (zu welcher neudings auch andere Botaniker, wie Turesson, Cajander u. a. gelangt sind) führte den Entdecker zur Aufstellung einer neuen Disziplin, und zwar der Lehre vom Leben der genetischen Einheiten, die er Phytogenie nannte und der er letzters sein Buch „Einführung in die Phytogenie“, Poznań 1929 (poln.), widmete.

III. Die grössten Verdienste Paczoski's liegen aber auf dem Gebiete der Phytosoziologie.

Noch vor wenigen Jahren meinten die westeuropäischen Vertreter dieser Wissenschaft, die Phytosoziologie hat ihren Ursprung in Nordamerika mit der Arbeit M. R. Harper's: „The new science of plant sociology (1917). Erst nach dem Kriege forderten die russischen Botaniker den ihnen gebührenden Vorrang in der Entwicklung und in dem Ausbau der Phytosoziologie, gaben aber die unbedingte Priorität Paczoski's zu (W. W. Alechin: Wann und wo ist die Phytosoziologie entstanden? Botaniska Notiser, Lund 1924). Vor eben 40 Jahren formulierte unser Gelehrte den Gegenstand und die Aufgaben dieser neuen Wissenschaft so klar und so erschöpfend, dass an dieser Definition auch heute nichts zu ändern ist. „Florologie — wie ich sie begreife — ist die Lehre von der Entstehung, von dem Leben, von der Entwicklung und von der Verteilung der Pflanzen-Assoziationen“ („Stadien der Florentwicklung“, Wiestnik Jestiostwoznania, 1891, (russ.) p. 6). In einer weiteren polnisch geschriebenen Abhandlung („Das Zusammenleben der Pflanzen“, Wszzechświat 1896), gibt Paczoski dieser neuen Wissenschaft den heute allgemein üblichen Namen Phytosoziologie und erhebt energischen Einspruch gegen die Einreihung derselben in die Pflanzengeographie. Diese Arbeit ist jetzt wieder abgedruckt, auch ins Englische übersetzt, und zwar von der Polnischen Botanischen Gesellschaft, als Bd. II der „Biblioteka Botaniczna“, Kraków (Krakau) 1930. Der Name „Phytosoziologie“ ist nachher von P.

Kryłow (1898), W. Sukaczew (1915), M. R. Harper (1917), usw. benützt worden.

Schon 1918 las Paczoski die Phytosoziologie als besonderen Lehrgegenstand an der agronom. Fakultät der Polytechnischen Hochschule in Cherson und einige Jahre später publizierte er das erste umfangreiche Lehrbuch: „Grundzüge der Phytosoziologie“, Cherson 1921, (russ.), während die „Pflanzensoziologie“ von Braun-Blanquet erst 1928 erschienen ist.

Paczoski ist nicht nur der eigentliche Begründer der Pflanzensoziologie als einer besonderen Wissenschaft, sondern einer der Hauptbaumeister dieses neuen Wissenszweiges, der sich auch unabhängig von ihm, aber erst einige Jahrzehnte später in West- u. Nord-Europa und in Nordamerika entwickelt hat. Unser Forscher erörtert während seiner 40-jährigen erfolgreichen Arbeit fast alle grundlegenden Probleme der Phytosoziologie (s. W. W. Alechin: „Was ist eine Pflanzengesellschaft?“ Berlin 1926).

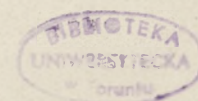
Seinen Begriff der „Pflanzengesellschaft“ hält W. Sukaczew, der führende russische Pflanzensoziolog, für den ersten klar bestimmten (Ber. d. Deut.-Bot. Ges. 1929, p. 309). Paczoski gibt eine neue Einteilung der Pflanzen in biologische Typen, erforscht die Struktur der Steppenassoziationen, untersucht den Einfluss der Tiere auf die Pflanzenassoziationen. Die diesbezüglichen Arbeiten hält H. Gams für die besten, die den Einfluss der Tierwelt auf die Pflanzendecke betreffen. Paczoski führt weiter die biometrische Methode in die Untersuchung der Waldbestände ein und so gewinnt er tiefe Einblicke in die Gestaltungsprozesse der Populationen auch in tierischen und menschlichen Gesellschaften.

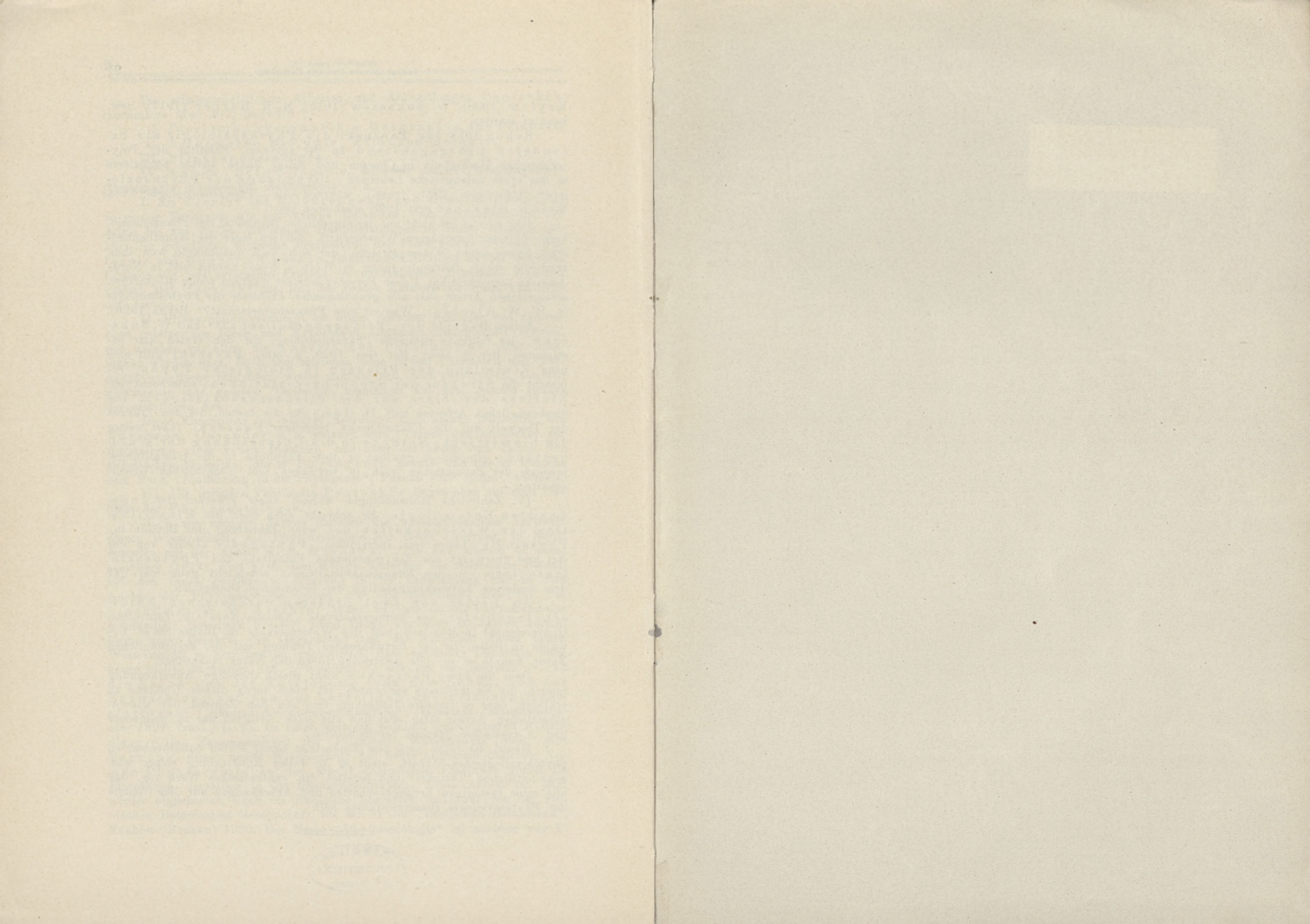
IV. Zahlreiche Abhandlungen widmet unser Forscher der angewandten Entomologie. Er schreibt auch über die Klassifikation der Wissenschaften und seine Einteilung der Botanik in: Phytologie (Lehre vom Individuum), Phytogenie (Lehre von der Art und überhaupt von den genetischen Einheiten) und Phytosoziologie (Lehre von den Pflanzenassoziationen), entspricht ganz und gar dem modernen Entwicklungsstadium der botanischen Disziplinen.

Als Leiter von zwei grössten europäischen Naturschutzgebieten, des Steppenreservats „Ascania Nova“ im Taurischen Gouvernement in Russland und des Waldreservats im Białowieża'er Urwalde in Polen, in der fortwährenden Fühlung mit der ursprünglichen Natur, konnte er so viele geistreiche Ideen der Natur ablauschen.

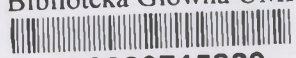
Dass die Ideen Paczoski's nicht gleich diejenige Annerkennung fanden, die sie durchaus verdienten, ist bloss durch diesen Umstand zu erklären, dass er mehrere Jahrzehnte fern von den Zentren der wissenschaftlichen Arbeit tätig war und alle seine Arbeiten nur in polnischer und in russischer Sprache veröffentlichte.

Heute, 40 Jahre nach dem Erscheinen seiner ersten bahnbrechenden phytosoziologischen Arbeit, steht er in voller Entwicklung seiner wissenschaftlichen Tätigkeit und bereitet ein synthetisches Werk vor, das alle seine bisherigen Errungenschaften und Anschauungen auf dem Gebiete der Phytosoziologie zusammenfassen soll.

Biblioteka Główna UMK

300020715829

